

ODHAD PARAMETRŮ STŘEDNÍ HODNOTY A PARAMETRŮ VARIANČNÍ MATICE VE SMÍŠENÉM LINEÁRNÍM MODELU S PODMÍNKAMI TYPU I A II

Hana Boháčová

Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní, Ústav matematiky

Abstract: The article deals with the variance components estimation in two important linear regression models with constraints. The maximum likelihood estimators for fixed effect parameters and variance components are derived.

Keywords: Linear regression model with constraints, Variance components, Maximum likelihood method

1. Úvod

V praxi se často setkáváme se situacemi, kdy je buď třeba odhadnout hodnotu veličiny, která musí vyhovovat nějakým podmínkám (tyto situace lze popsat pomocí smíšeného lineárního modelu s podmínkami typu I) nebo je třeba určit hodnotu veličiny, kterou není možné přímo měřit, lze ji však dopočítat pomocí jiných veličin, které měřit lze (těmto situacím odpovídá smíšený lineární model s podmínkami typu II). Pro ilustraci uveďme například určování zrychlení při rovnoměrně zrychleném přímočarém pohybu, kdy zrychlení určíme pomocí naměřených hodnot dráhy a času.

2. Odvození odhadů ve smíšeném lineárním modelu s podmínkami typu I

Uvažujme smíšený lineární regresní model s podmínkami typu I:

$$Y \sim N_n(Xb, \Sigma_q), \quad (1)$$

Kde parametr střední hodnoty b musí vyhovovat lineární podmínce

$$b + Bb = 0 \quad (2)$$

Předpokládejme, že matice X je známá rozměru $n \times k$, plné sloupcové hodnosti k , b je q -rozměrný vektor, B je matice typu $q \times k$, plné řádkové hodnosti q . Předpokládejme dále model s r neznámými variančními komponentami $q_1, \dots, q_r$. Necht' $V_1, \dots, V_r$ jsou známé symetrické matice a

$$\text{var } Y = \Sigma_q = \sum_{i=1}^r q_i V_i, \quad (3)$$

Přičemž musí platit, že matice Σ_q je pozitivně definitní. Naším cílem je odhadnout parametry b a $q_1, \dots, q_r$. Odhadovat budeme pomocí metody maximální věrohodnosti. Zvolme nějaký počáteční vektor b_0 vyhovující podmínce (2), pak pro všechny ostatní vektory b splňující tuto podmínku platí

$$b = b_0 + K_B g, g \in R^{k-q}, \quad (4)$$

kde K_B je matice typu $k \times k - q$ taková, že $BK_B = 0$. Z modelu (1) vyplývá, že

$$(Y - Xb_0) \sim N_n(XK_B g, \Sigma_q). \quad (5)$$

Tím jsme převedli model (1) s podmínkou (2) na model (5) bez podmínky. Věrohodnostní rovnice pro $\mathbf{g}$ a $\mathbf{q} = (q_1, \dots, q_r)'$ mají podle [RAO-KLEFFE, 1988] tvar

$$[(XK_B)' \Sigma_{\hat{q}}^{-1} XK_B] \hat{\mathbf{g}} = (XK_B)' \Sigma_{\hat{q}}^{-1} (Y - Xb_0) \quad (6)$$

$$Tr(\Sigma_{\hat{q}}^{-1} V_i) = (Y - Xb_0)' (M_{XK_B} \Sigma_{\hat{q}} M_{XK_B})^+ V_i (M_{XK_B} \Sigma_{\hat{q}} M_{XK_B})^+ (Y - Xb_0), \quad i = 1, \dots, r \quad (7)$$

Kde A^+ značí Moore-Penroseovu pseudoinverzi matice A a M_A je matice ortogonální projekce na vektorový prostor kolmý k vektorovému prostoru generovanému sloupci matice A , platí $M_A = I - AA^+$.

Z (5) okamžitě plyne

$$\hat{\mathbf{g}} = (K_B' X' \Sigma_{\hat{q}}^{-1} XK_B)^{-1} K_B' X' \Sigma_{\hat{q}}^{-1} (Y - Xb_0). \quad (8)$$

Označíme-li $\hat{\mathbf{b}}$ odhad parametru $\mathbf{b}$ z modelu (1), (2), můžeme podle (3) psát

$$\hat{\mathbf{b}} = \mathbf{b}_0 + K_B \hat{\mathbf{g}} = \mathbf{b}_0 + K_B (K_B' X' \Sigma_{\hat{q}}^{-1} XK_B)^{-1} K_B' X' \Sigma_{\hat{q}}^{-1} (Y - Xb_0) \quad (9)$$

Protože $\mathcal{M}(K_B) = \mathcal{M}(M_{B'})$, je $\mathcal{M}(XK_B) = \mathcal{M}(XM_{B'})$. (Kde $\mathcal{M}(A)$ značí prostor generovaný sloupci matice A .) $X\hat{\mathbf{b}}$ tedy můžeme zapsat a upravit následovně

$$\begin{aligned} X\hat{\mathbf{b}} &= Xb_0 + XK_B (K_B' X' \Sigma_{\hat{q}}^{-1} XK_B)^{-1} K_B' X' \Sigma_{\hat{q}}^{-1} (Y - Xb_0) = \\ &= Xb_0 + P_{XK_B}^{\Sigma_{\hat{q}}^{-1}} (Y - Xb_0) = Xb_0 + P_{XM_{B'}}^{\Sigma_{\hat{q}}^{-1}} (Y - Xb_0) = \\ &= Xb_0 + XM_{B'} (M_{B'} X' \Sigma_{\hat{q}}^{-1} XM_{B'})^+ M_{B'} X' \Sigma_{\hat{q}}^{-1} (Y - Xb_0) = \\ &= X(X' \Sigma_{\hat{q}}^{-1} X)^{-1} X' \Sigma_{\hat{q}}^{-1} Y - X(X' \Sigma_{\hat{q}}^{-1} X)^{-1} B' [B(X' \Sigma_{\hat{q}}^{-1} X)^{-1} B']^{-1} [B(X' \Sigma_{\hat{q}}^{-1} X)^{-1} \Sigma_{\hat{q}}^{-1} Y + b]. \end{aligned}$$

Protože ve smíšeném lineárním modelu (1) bez podmínky je nejlepší nestranný lineární odhad parametru $\mathbf{b}$ tvaru

$$\hat{\mathbf{b}} = (X' \Sigma_{\hat{q}}^{-1} X)^{-1} X' \Sigma_{\hat{q}}^{-1} Y, \quad (10)$$

můžeme $X\hat{\mathbf{b}}$ dále upravit takto

$$X\hat{\mathbf{b}} = X\hat{\mathbf{b}} - X(X' \Sigma_{\hat{q}}^{-1} X)^{-1} B' [B(X' \Sigma_{\hat{q}}^{-1} X)^{-1} B']^{-1} (Bb + b).$$

Tedy maximálně věrohodný odhad parametru $\mathbf{b}$ v modelu (1) s podmínkou (2) je tvaru

$$\hat{\mathbf{b}} = \hat{\mathbf{b}} - (X' \Sigma_{\hat{q}}^{-1} X)^{-1} B' [B(X' \Sigma_{\hat{q}}^{-1} X)^{-1} B']^{-1} (Bb + b). \quad (11)$$

Zbývá odvodit odhad parametru $\mathbf{q}$. Jak již bylo uvedeno dříve $\mathcal{M}(XK_B) = \mathcal{M}(XM_{B'})$,

proto $M_{XK_B} = M_{M_{B'}}$. Tedy můžeme psát

$$\begin{aligned} (M_{XK_B} \Sigma_{\hat{q}} M_{XK_B})^+ &= (M_{XM_{B'}} \Sigma_{\hat{q}} M_{XM_{B'}})^+ = \\ &= \Sigma_{\hat{q}}^{-1} - \Sigma_{\hat{q}}^{-1} XM_{B'} (M_{B'} X' \Sigma_{\hat{q}}^{-1} XM_{B'})^+ M_{B'} X' \Sigma_{\hat{q}}^{-1} = \Sigma_{\hat{q}}^{-1} - \Sigma_{\hat{q}}^{-1} X \{ (X' \Sigma_{\hat{q}}^{-1} X)^{-1} - \\ &- (X' \Sigma_{\hat{q}}^{-1} X)^{-1} B' [B(X' \Sigma_{\hat{q}}^{-1} X)^{-1} B']^{-1} B(X' \Sigma_{\hat{q}}^{-1} X)^{-1} \} X' \Sigma_{\hat{q}}^{-1} = \end{aligned}$$

$$= (M_X \Sigma_{\hat{q}} M_X)^+ + P_{\Sigma_{\hat{q}}^{-1} X (X \Sigma_{\hat{q}} X)^{-1} B'} \Sigma_{\hat{q}}^{-1}.$$

Výraz $(M_X \Sigma_{\hat{q}} M_X)^+ Y$ použitý ve věrohodnostních rovnicích (7) lze přepsat takto

$$(M_X \Sigma_{\hat{q}} M_X)^+ Y = [\Sigma_{\hat{q}}^{-1} - \Sigma_{\hat{q}}^{-1} X (X \Sigma_{\hat{q}} X)^{-1} X' \Sigma_{\hat{q}}^{-1}] Y = \Sigma_{\hat{q}}^{-1} (Y - X \hat{b}).$$

Tedy věrohodnostní rovnice (7) můžeme upravit

$$\begin{aligned} \text{Tr}(\Sigma_{\hat{q}}^{-1} V_i) &= (Y - X b_0)' [(M_X \Sigma_{\hat{q}} M_X)^+ + P_{\Sigma_{\hat{q}}^{-1} X (X \Sigma_{\hat{q}} X)^{-1} B'} \Sigma_{\hat{q}}^{-1}] V_i \times \\ &\times [(M_X \Sigma_{\hat{q}} M_X)^+ + P_{\Sigma_{\hat{q}}^{-1} X (X \Sigma_{\hat{q}} X)^{-1} B'} \Sigma_{\hat{q}}^{-1}] (Y - X b_0) = Y' (M_X \Sigma_{\hat{q}} M_X)^+ V_i (M_X \Sigma_{\hat{q}} M_X)^+ + \\ &+ (Y - X b_0)' P_{\Sigma_{\hat{q}}^{-1} X (X \Sigma_{\hat{q}} X)^{-1} B'} \Sigma_{\hat{q}}^{-1} V_i (M_X \Sigma_{\hat{q}} M_X)^+ (Y - X b_0) + \\ &+ (Y - X b_0)' (M_X \Sigma_{\hat{q}} M_X)^+ V_i P_{\Sigma_{\hat{q}}^{-1} X (X \Sigma_{\hat{q}} X)^{-1} B'} \Sigma_{\hat{q}}^{-1} (Y - X b_0) + \\ &+ (Y - X b_0)' P_{\Sigma_{\hat{q}}^{-1} X (X \Sigma_{\hat{q}} X)^{-1} B'} \Sigma_{\hat{q}}^{-1} V_i P_{\Sigma_{\hat{q}}^{-1} X (X \Sigma_{\hat{q}} X)^{-1} B'} \Sigma_{\hat{q}}^{-1} (Y - X b_0) = \\ &= (Y - X \hat{b})' \Sigma_{\hat{q}}^{-1} V_i \Sigma_{\hat{q}}^{-1} (Y - X \hat{b}). \end{aligned}$$

Odhady variančních komponent $q_1, \dots, q_r$, tedy počítáme z rovnic

$$\text{Tr}(\Sigma_{\hat{q}}^{-1} V_i) = (Y - X \hat{b})' \Sigma_{\hat{q}}^{-1} V_i \Sigma_{\hat{q}}^{-1} (Y - X \hat{b}), i = 1, \dots, r.$$

Protože vztahy pro odhady parametrů b a $q_1, \dots, q_r$ byly odvozeny ze smíšeného lineárního modelu (5) bez podmínky, mají takto získané odhady asymptotické vlastnosti maximálně věrohodných odhadů, tedy jsou konzistentní, asymptoticky normální a asymptoticky sdruženě efektivní.

3. Odvození odhadů ve smíšeném lineárním modelu s podmínkami typu II

Nechť je dán následující regresní model

$$Y \sim N_n(X b_1, \Sigma_q). \quad (12)$$

Parametr b_1 vystupující v modelu (12) je nepřímě měřitelný, potřebujeme odhadnout hodnotu parametru b_2 , který ovšem vystupuje pouze v podmínce

$$B_1 b_1 + B_2 b_2 + b = 0. \quad (13)$$

V praxi často k tomuto modelu dospějeme pomocí linearizace původně nelineárního modelu. Předpokládáme, že matice X je plně hodnosti ve sloupcích, matice B_1 je typu $q \times k_1$, matice B_2 je typu $q \times k_2$ a předpokládáme $r(B_1, B_2) = q$, $r(B_2) = k_2$, $k_2 < q < k_1 + k_2$.

Předpokládáme model s r variančními komponentami $q_1, \dots, q_r$, tedy

$$\text{var } Y = \Sigma_q = \sum_{i=1}^r q_i V_i, \quad (14)$$

kde $V_1, \dots, V_r$ jsou známé symetrické matice, přičemž musí platit, že Σ_q je alespoň pozitivně semidefinitní. Naším cílem je najít odhady $b_1, b_2, q_1, \dots, q_r$ metodou maximální věrohodnosti.

V modelu (12) bez podmínek jsou věrohodnostní rovnice pro b_1 a $q = (q_1, \dots, q_r)'$ obdobného tvaru jako (6), (7), ovšem s b_1 místo b . Provedeme transformaci modelu s podmínkou (12), (13) na model bez podmínky (použitá transformace viz. [KUBÁČEK - KUBÁČKOVÁ, 2000]). Najdeme matice K_1 typu $k_1 \times k_1 + k_2 - q$ a K_2 typu $k_2 \times k_1 + k_2 - q$, pro které platí:

$$(B_1, B_2) \begin{pmatrix} K_1 \\ K_2 \end{pmatrix} = 0 \quad (15)$$

Platí $M \begin{pmatrix} K_1 \\ K_2 \end{pmatrix} = M \begin{pmatrix} M_{B_1} \\ M_{B_2} \end{pmatrix}$. Protože matice B_2 má podle předpokladů plnou sloupcovou hodnotu, platí vzhledem k (15)

$$K_2 = -(B_2' B_2)^{-1} B_2' B_1 K_1. \quad (16)$$

Podmínka (13) může být tedy upravena

$$0 = B_1 K_1 - B_2 (B_2' B_2)^{-1} B_2' B_1 K_1 = [I - B_2 (B_2' B_2)^{-1} B_2'] B_1 K_1 = M_{B_2} B_1 K_1.$$

Tedy vlastně

$$M(K_1) = M \begin{pmatrix} M_{B_1} M_{B_2} \end{pmatrix}.$$

Z předpokladů učiněných dříve o modelu (12), (13) vyplývá, že $r(K_1) = k_1 + k_2 - q$. Zvolme nyní libovolné počáteční vektory $b_1^{(0)}$ a $b_2^{(0)}$ vyhovující podmínce (13). Pak všechny ostatní vektory b_1, b_2 splňující tuto podmínku můžeme vyjádřit následovně

$$\begin{pmatrix} b_1 \\ b_2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} b_1^{(0)} \\ b_2^{(0)} \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} K_1 \\ K_2 \end{pmatrix} g, \quad g \in R^{k_1+k_2-q}. \quad (17)$$

Model (12) s podmínkou (13) můžeme tedy převést na model bez podmínky

$$Y - X b_1^{(0)} \sim N_n(X K_1 g, \Sigma_q). \quad (18)$$

Podle [RAO-KLEFFE, 1988] mají věrohodnostní rovnice pro g a q tvar

$$[(X K_1)' \Sigma_q^{-1} X K_1] g = (X K_1)' \Sigma_q^{-1} (Y - X b_1^{(0)}) \quad (19)$$

$$Tr(\Sigma_q^{-1} V_i) = (Y - X b_1^{(0)})' (M_{X K_1} \Sigma_q M_{X K_1})^+ V_i (M_{X K_1} \Sigma_q M_{X K_1})^+ (Y - X b_1^{(0)}), \quad i = 1, \dots, r \quad (20)$$

Z rovnice (19) lze přímo vyjádřit

$$g = (K_1' X' \Sigma_q^{-1} X K_1)^{-1} K_1' X' \Sigma_q^{-1} (Y - X b_1^{(0)}). \quad (21)$$

Označme odhady parametrů b_1 , b_2 a q z modelu (12),(13) po řadě $\hat{b}_1$, $\hat{b}_2$ a $\hat{q}$, odhad parametru b_1 z modelu (12) bez podmínky $\hat{b}_1$ a odhad parametru g z modelu (18) $\hat{g}$. Pak ze (17) vyplývá:

$$\begin{pmatrix} \hat{b}_1 \\ \hat{b}_2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} b_1^{(0)} \\ b_2^{(0)} \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} K_1 \\ K_2 \end{pmatrix} \hat{g} \quad (22)$$

Tedy platí

$$\begin{aligned} X\hat{b}_1 &= Xb_1^{(0)} + XK_1\hat{g} = Xb_1^{(0)} + XK_1(K_1'X'\Sigma_{\hat{q}}^{-1}XK_1)^{-1}K_1'X'\Sigma_{\hat{q}}^{-1}(Y - Xb_1^{(0)}) = \\ &= Xb_1^{(0)} + XM_{B_1'M_{B_2}}(M_{B_1'M_{B_2}}X'\Sigma_{\hat{q}}^{-1}XM_{B_1'M_{B_2}})^+M_{B_1'M_{B_2}}X'\Sigma_{\hat{q}}^{-1}(Y - Xb_1^{(0)}) = \\ &= Xb_1^{(0)} + XM_{B_1'M_{B_2}}(M_{B_1'M_{B_2}}X'\Sigma_{\hat{q}}^{-1}XM_{B_1'M_{B_2}})^+M_{B_1'M_{B_2}}X'\Sigma_{\hat{q}}^{-1}(Y - X(M_{B_1'M_{B_2}} + P_{B_1'M_{B_2}})b_1^{(0)}) = \\ &= Xb_1^{(0)} + XM_{B_1'M_{B_2}}(M_{B_1'M_{B_2}}X'\Sigma_{\hat{q}}^{-1}XM_{B_1'M_{B_2}})^+M_{B_1'M_{B_2}}X'\Sigma_{\hat{q}}^{-1}Y - \\ &\quad - XM_{B_1'M_{B_2}}(M_{B_1'M_{B_2}}X'\Sigma_{\hat{q}}^{-1}XM_{B_1'M_{B_2}})^+M_{B_1'M_{B_2}}X'\Sigma_{\hat{q}}^{-1}X(M_{B_1'M_{B_2}} + P_{B_1'M_{B_2}})b_1^{(0)} = \\ &= Xb_1^{(0)} + XM_{B_1'M_{B_2}}(M_{B_1'M_{B_2}}X'\Sigma_{\hat{q}}^{-1}XM_{B_1'M_{B_2}})^+M_{B_1'M_{B_2}}X'\Sigma_{\hat{q}}^{-1}Y - \\ &\quad - XM_{B_1'M_{B_2}}b_1^{(0)} - XM_{B_1'M_{B_2}}(M_{B_1'M_{B_2}}X'\Sigma_{\hat{q}}^{-1}XM_{B_1'M_{B_2}})^+M_{B_1'M_{B_2}}X'\Sigma_{\hat{q}}^{-1}XB_1'M_{B_2}(M_{B_2}B_1B_1'M_{B_2})^+ \times \\ &\quad \times M_{B_2}B_1b_1^{(0)} = \\ &= XM_{B_1'M_{B_2}}(M_{B_1'M_{B_2}}X'\Sigma_{\hat{q}}^{-1}XM_{B_1'M_{B_2}})^+M_{B_1'M_{B_2}}X'\Sigma_{\hat{q}}^{-1}Y + XP_{B_1'M_{B_2}}b_1^{(0)} - \\ &\quad - XM_{B_1'M_{B_2}}(M_{B_1'M_{B_2}}X'\Sigma_{\hat{q}}^{-1}XM_{B_1'M_{B_2}})^+M_{B_1'M_{B_2}}X'\Sigma_{\hat{q}}^{-1}XP_{B_1'M_{B_2}}b_1^{(0)} = \\ &= P_{XM_{B_1'M_{B_2}}}^{\Sigma_{\hat{q}}^{-1}}Y + M_{XM_{B_1'M_{B_2}}}^{\Sigma_{\hat{q}}^{-1}}XB_1'M_{B_2}(M_{B_2}B_1B_1'M_{B_2})^+M_{B_2}B_1b_1^{(0)} = \\ &= P_{XM_{B_1'M_{B_2}}}^{\Sigma_{\hat{q}}^{-1}}Y - M_{XM_{B_1'M_{B_2}}}^{\Sigma_{\hat{q}}^{-1}}XB_1'M_{B_2}(M_{B_2}B_1B_1'M_{B_2})^+M_{B_2}B_1(b + B_2b_2^{(0)}) = \\ &= P_{XM_{B_1'M_{B_2}}}^{\Sigma_{\hat{q}}^{-1}}Y - M_{XM_{B_1'M_{B_2}}}^{\Sigma_{\hat{q}}^{-1}}XB_1'M_{B_2}(M_{B_2}B_1B_1'M_{B_2})^+M_{B_2}B_1b. \end{aligned}$$

Tedy pro odhad parametru b_1 z modelu (12), (13) platí

$$\begin{aligned} \hat{b}_1 &= M_{B_1'M_{B_2}}(M_{B_1'M_{B_2}}X'\Sigma_{\hat{q}}^{-1}XM_{B_1'M_{B_2}})^+M_{B_1'M_{B_2}}X'\Sigma_{\hat{q}}^{-1}Y - \\ &\quad - [I - M_{B_1'M_{B_2}}(M_{B_1'M_{B_2}}X'\Sigma_{\hat{q}}^{-1}XM_{B_1'M_{B_2}})^+M_{B_1'M_{B_2}}X'\Sigma_{\hat{q}}^{-1}X]B_1'(M_{B_2}B_1B_1'M_{B_2})^+b = \\ &= \hat{b}_1 = M_{B_1'M_{B_2}}(M_{B_1'M_{B_2}}X'\Sigma_{\hat{q}}^{-1}XM_{B_1'M_{B_2}})^+X'\Sigma_{\hat{q}}^{-1}Y - \\ &\quad - [I - M_{B_1'M_{B_2}}(M_{B_1'M_{B_2}}X'\Sigma_{\hat{q}}^{-1}XM_{B_1'M_{B_2}})^+X'\Sigma_{\hat{q}}^{-1}X]B_1'(M_{B_2}B_1B_1'M_{B_2})^+b. \end{aligned}$$

Odhad parametru b_2 odvodíme pomocí (22).

$$\begin{aligned} \hat{b}_2 &= b_2^{(0)} + K_2\hat{g} = b_2^{(0)} - (B_2'B_2)^{-1}B_2'B_1K_1\hat{g} = b_2^{(0)} - (B_2'B_2)^{-1}B_2'B_1(\hat{b}_1 - b_1^{(0)}) = \\ &= b_2^{(0)} - (B_2'B_2)^{-1}B_2'B_1\hat{b}_1 + (B_2'B_2)^{-1}B_2'B_1b_1^{(0)} = -(B_2'B_2)^{-1}B_2'(B_1\hat{b}_1 + b) \end{aligned}$$

Při odvozování odhadu variančních komponent se postupuje podobně jako u modelu s podmínkami typu I, výsledný odhad má tvar

$$\hat{q} = S_{(M_{XK_1} \Sigma_q M_{XK_1})^+}^{-1} \begin{pmatrix} (Y - Xb_1^{(0)}) (M_{XK_1} \Sigma_q M_{XK_1})^+ V_1 (M_{XK_1} \Sigma_q M_{XK_1})^+ (Y - Xb_1^{(0)}) \\ \dots \\ (Y - Xb_1^{(0)}) (M_{XK_1} \Sigma_q M_{XK_1})^+ V_r (M_{XK_1} \Sigma_q M_{XK_1})^+ (Y - Xb_1^{(0)}) \end{pmatrix},$$

kde

$$\left\{ S_{(M_{XK_1} \Sigma_q M_{XK_1})^+} \right\}_{i,j} = \text{tr} \left[V_i (M_{XK_1} \Sigma_q M_{XK_1})^+ V_j (M_{XK_1} \Sigma_q M_{XK_1})^+ \right], \quad i, j = 1, \dots, r.$$

Při výpočtech se postupuje iteračně s vhodně zvolenými počátečními hodnotami.

Použitá literatura:

- [1] KUBÁČEK, L., KUBÁČKOVÁ, L. Statistika a metrologie. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci – vydavatelství, 2000.
- [2] RAO, C.R., KLEFFE, J. Estimation of Variance Components and Applications. Amsterdam – New York – Oxford – Tokyo: North-Holland, 1988.

Kontaktní adresa:

Mgr. Hana Boháčová
 Ústav matematiky
 Fakulta ekonomicko-správní
 Univerzita Pardubice
 Studentská 84
 532 10 Pardubice
 Email: Hana.Bohacova@upce.cz
 Tel. č.: +420 466 036 170